

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΩΝ ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΩΝ 2023 – ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A1.α.

- 1. Σωστό :** «οἱ γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθοὺς, καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ' ἐστίν, ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν ἀμαρτάνουσιν, καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης.»
- 2. Σωστό :** «ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη· ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί. Ἀνάλογον δὲ καὶ οἰκοδόμοι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κακοί. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί. Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει.»
- 3. Λάθος :** «Οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθύς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπλου, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν.»

A1.β.

- 1. αὐτὸ :** Επαναληπτική αντωνυμία εδώ, η οποία αναφέρεται στην φράση «**καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ' ἐστίν**». Βούληση κάθε νομοθέτη είναι η διαμόρφωση «**ἀγαθῶν πολιτῶν**» και ὅποιος στο σημείο αυτό δεν τὰ καταφέρει, θεωρείται πως αποτυγχάνει στον σκοπό του.
- 2. τούτων :** Με την λέξη αυτή αναφέρεται στις πράξεις-ενέργειες κατά την διαδικασία του εθισμού στην συμπεριφορά μας. Αυτές αναλογούν στις ἔξεις που διαμορφώνουμε. Οι ἔξεις, δηλαδή, είναι ποιοτικά ομοειδείς με τις πράξεις που, ἔχοντας εκτελεσθεί κατ' εξακολούθηση, συνέβαλαν στην σταδιακή απόκτησή τους.

B1.

Με αναφορά στους τεχνίτες, οι οποίοι πρέπει κατά την εκμάθηση της τέχνης να αποδίδουν ποιότητα, δηλαδή να ασκούν την τέχνη με σωστό και εύστοχο τρόπο, ἔρχεται ο φιλόσοφος σε αυτήν την παράγραφο «**δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει ... μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν**» να δηλώσει το ίδιο και για τις αρετές.

Μπορεί κανείς να χαρακτηριστεί με ηθική ποιότητα ή να στιγματιστεί ως ανήθικος, ανάλογα με το αν συμπεριφέρθηκε με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, δηλαδή ανάλογα με την ηθική ποιότητα που απέδωσε στις καθημερινές ψυχικές του ενέργειες. Και ο Αριστοτέλης για να τό καταδείξει εναργῶς, αναφέρεται σε συγκεκριμένες

περιπτώσεις : **1)** Ανάλογα με τό αν απέδωσε κάποιος ηθική ποιότητα (δικαιοσύνη) στις ενέργειές του κατά τις διαπροσωπικές του συναλλαγές, γίνεται δίκαιος ή άδικος · **2)** ανάλογα με τό αν απέδωσε ηθική ποιότητα (ανδρεία) στην στάση του ως άτομο απέναντι στους κινδύνους, γίνεται ανδρείος ή δειλός · **3)** ανάλογα με τό αν απέδωσε ηθική ποιότητα (εγκράτεια) στην συμπεριφορά του όσον αφορά τις επιθυμίες του, γίνεται εγκρατής ή ακόλαστος · **4)** ανάλογα με τό αν απέδωσε ηθική ποιότητα στις αντιδράσεις του κατά τις παρορμήσεις του, γίνεται οργίλος ή πράος.

Ανάλογα λοιπόν με την ηθική ποιότητα που αποδίδουμε στις ενέργειές μας, διαμορφώνονται τα μόνιμα ποιοτικά χαρακτηριστικά του εαυτού μας, οι έξεις. Οι έξεις δεν είναι τίποτα άλλο από τα ηθικά ή ανήθικα εκείνα στοιχεία που μάς χαρακτηρίζουν ως όντα με συνείδηση, που μάς συνοδεύουν εφ' όρου ζωής, άπαξ και διαμορφωθούν· εν ολίγοις είναι αυτά τα μόνιμα ποιοτικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν την προσωπικότητά μας (“έξεις δευτέρα φύσις”). Οι έξεις διαμορφώνονται με την επίμονη άσκηση. Είναι οι μόνιμες ηθικές ποιότητες, που αποκτώνται με την επανειλημμένη εκτέλεση πράξεων ομοειδών προς αυτές.

Όλα αυτά οδηγούν στο συμπέρασμα ότι όλα τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας, οι έξεις, (καλές και κακές) διαμορφώνονται το καθένα με όμοιους τρόπους συμπεριφοράς που επαναλαμβάνονται. **Οι ανθρώπινες ενέργειες δεν επιτρέπεται να συντελούνται ανεύθυνα και τυχαία. Πρέπει να έχουν έναν συγκεκριμένο ποιοτικό προσδιορισμό και, ειδικότερα, να είναι ηθικά αγαθές, ώστε να στοχεύουν στην μετατροπή της αρετής-ενέργειας → σε αρετή-έξη μέσω του εθισμού.** Οι έξεις στους ανθρώπους είναι ομοειδείς προς τις ενέργειες που τις δημιούργησαν· Επομένως, πρέπει οι ενέργειές μας να έχουν ένα σαφή ηθικό προσανατολισμό, ώστε να δημιουργηθούν οι θετικές έξεις και όχι οι αρνητικές έξεις.

Οι **εκφραστικοί τρόποι** είναι :

Πρώτον η **αναλογία**, καθώς με τις λέξεις ούτω (ολοκληρώνει τα προηγούμενα και υποδηλώνει αναλογία), δηλαδή όπως στις τέχνες πρέπει να αποδίδουμε ποιότητα για να τις αποκτήσουμε, έτσι και στις αρετές πρέπει να αποδίδουμε ποιότητα (ηθικό προσανατολισμό) για να τις αποκτήσουμε.

Δεύτερον τα **παραδείγματα** που χρησιμοποιεί για να αποδείξει την ποιότητα που πρέπει να ασκείται στις ενέργειές μας για να αποκτηθούν οι ποιοτικές έξεις. αναφέρεται σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Δηλαδή την ποιότητα στις διαπροσωπικές του συναλλαγές, την ποιότητα απέναντι στους κινδύνους, την ποιότητα στην συμπεριφορά του, την ποιότητα στις αντιδράσεις του κατά τις παρορμήσεις του.

B2.

Ο Ρουσσώ παρουσιάζει τον νομοθέτη σαν ρυθμιστή και εγγυητή της πολιτικής κοινωνίας – κατ' επέκταση και της ύπαρξης του ανθρώπου -, καθώς θα διαμορφώσει κοινωνική συνείδηση και ηθική ατομική και συλλογική.

Στο παρόν απόσπασμα του ο Ρουσσώ συμφωνεί με τον Αριστοτέλη ως προς την ηθική διάπλαση των πολιτών. Ο Αριστοτέλης χαρακτηρίζει ρητά την θέσπιση νόμων μορφή

διαπαιδαγώγησης των πολιτών, με την οποία επιδιώκεται ο εθισμός τους στην αρετή· είναι, λοιπόν, μία συστηματική και δια βίου επιδιωκόμενη ηθική διάπλαση των πολιτών. Μέσω της νομοθεσίας επιδιώκεται η ηθική βελτίωση των πολιτών. Εν τέλει, κύριο έργο των νομοθετών είναι η διάπλαση των πολιτών με ηθική ποιότητα, οι οποίοι θα είναι χρηστοί και θα επιτελούν έντιμα έργα.

Ωστόσο και η κοινωνική συνείδηση διαμορφώνεται από τον νομοθέτη μέσω της παιδείας κατά τον Αριστοτέλη, πράγμα που διαφαίνεται στην 11^η διδακτική ενότητα και όχι σ' αυτήν.

B3.

1. Τα δύο αδέρφια ήταν ίδια και **απαράλλαχτα** .
2. Ο συνήγορος πέτυχε την **απαλλαγή** του κατηγορουμένου.
3. Η **εναλλαγή** των εποχών έχει διαταραχθεί λόγω της κλιματικής αλλαγής.
4. Με το ευρωπαϊκό πρόγραμμα έγινε **ανταλλαγή** μαθητών ανάμεσα στις δύο χώρες.
5. Οι συνομιλίες διακόπηκαν γιατί οι δύο χώρες ήταν **αδιάλλακτες** .

B4.

- 1-β
- 2-α
- 3-β
- 4-β
- 5-α.

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1.

Όταν αποκτήσαμε το παιδί, η μητέρα τό θήλαζε· για να μην κινδυνεύει, λοιπόν, κατεβαίνοντας την σκάλα, όποτε έπρεπε να τό πλύνει, εγώ καθόμουν στον επάνω όροφο και οι γυναίκες κάτω. Και ήταν τόσο σύνηθες αυτό, ώστε πολλές φορές η γυναίκα μου πήγαινε κάτω στο παιδί να κοιμηθεί μαζί του, για να τού δίνει το στήθος και να μη κλαίει. Αυτά γίνονταν έτσι ακριβώς για πολύν καιρό και ποτέ δεν υποπτεύθηκα κάτι, αλλά ήμουν τόσο αφελής, ώστε έκρινα πως η γυναίκα μου ήταν υπόδειγμα ηθικής στην πόλη.

[Ενώ ο καιρός περνούσε, συμπολίτες, κάποια στιγμή επέστρεψα από τα κτήματα απροσδόκητα και μετά το δείπνο το παιδί έκλαιγε και γκρίνιαζε, καθώς τό ενοχλούσε σκόπιμα η υπηρέτρια, για να αντιδρά έτσι· αυτό γινόταν διότι ο άλλος άντρας ήταν μέσα στο σπίτι· αργότερα έμαθα τα πάντα. Εγώ τότε έλεγα στη γυναίκα μου να κατεβεί κάτω και να θηλάσει το παιδί, για να σταματήσει να κλαίει. Εκείνη στην αρχή δεν ήθελε - περιχαρής, υποτίθεται, διότι μ' έβλεπε στο σπίτι έπειτα από τόσον καιρό. Όταν όμως εγώ άρχισα να εκνευρίζομαι και επέμενα να πάει, «για να ερωτοτροπείς», είπε, «του λόγου σου εδώ με την μικρή· και την άλλη φορά, όταν είχες μεθύσει, της “ρίχτηκες”». Εγώ τότε

γελούσα· εκείνη σηκώνεται, κλείνει βγαίνοντας την πόρτα -αστειευόμενη δήθεν- και κατεβάζει τον μοχλό.]

Γ2.

Παρατηρούμε στον παρόντα λόγο το ζήτημα της μοιχείας και ανθρωποκτονίας στην αρχαία Αθήνα. Ο αρχαίος νομοθέτης όχι μόνο επέτρεπε αλλά και επέβαλλε στους άντρες να αποπέμπουν τις μοιχαλίδες γυναίκες τους. Κατά το σχετικό αττικό νόμο περί μοιχείας (Δημοσθένης, Κατά Νεαίρας, 87) : «αν κανείς πιάσει τον μοιχό, δεν τού επιτρέπεται να συζεί πλέον με τη γυναίκα του, εάν δε συζεί χάνει αυτομάτως τα πολιτικά του δικαιώματα».

Ο Ευφίλητος συνέλαβε την γυναίκα του μέσα στον οίκο τους να ερωτοτροπεί με τον Ερατοσθένη, έναν εκ των Τριάντα τυράννων. Τόν δολοφόνησε και γι' αυτό δικάζεται. Στο παρόν απόσπασμα αναφέρει τα ψεύδη της γυναίκας του για να τού φέρει σύγχυση και ενοχές, ώστε να διαφύγει η ίδια από την δυσμενή θέση στην οποία είχε βρεθεί, καθώς ο εραστής της ήταν στο σπίτι, την στιγμή που απροσδόκητα είχε επιστρέψει ο άντρας της Ευφίλητος. Προσπάθησε να ανταποδώσει, κατηγορώντας τον Ευφίλητο ότι ερωτοτροπεί με την νεαρή οικονόμο του σπιτιού, ώστε "δήθεν" οργισμένη κλείδωσε την πόρτα, ώστε να δραπετεύσει ο Ερατοσθένης.

Γ3.α.

(πρὸ) - πρότερον - πρώτον

Γ3.β.

καὶ ἡμεῖς ἐγελῶμεν, ἐκεῖναι δὲ ἀναστᾶσαι καὶ ἀπιούσαι προστιθέασιν τὰς θύρας

Γ4α.

ἡμῖν : δοτική προσωπική κτητική στο ἐγένετο.

καθευδήσουσα : τελική μετοχή στο ἀπήει, συνημμένη στο υποκείμενο ἡ γυνή.

ὡς τὸ παιδίον : εμπρόθετος κατεύθυνσης στο ρήμα ἀπήει.

αὐτῶ : ἔμμεσο αντικείμενο στο ρήμα διδῶ (ἄμεσο το τὸν τιθόν).

κλαῶν : κατηγορηματική μετοχή λόγω του ρήματος παύσῃται, συνημμένη στο νοούμενο υποκείμενο τὸ παιδίον.

ἀσμένη : επιρρηματικό κατηγορούμενο τρόπου.

(ὡς) ἔορακυῖα : αιτιολογική μετοχή, υποκειμενικής αιτιολογίας, στο ρήμα οὐκ ἤθελεν, συνημμένη στο υποκείμενο ἡ δὲ.

Γ4β.

καὶ ἐγὼ τὴν γυναῖκα ἀπιέναι ἐκέλευον καὶ δοῦναι τῷ παιδίῳ τὸν τιθόν >

ἄπιθι καὶ δὸς τῷ παιδίῳ τὸν τιθόν